

Különös dolog az emlékezés. Az idő távolsága gyakran élesebbé és tisztábbá rajzolja az emlék képét, a község sokszor elhomályosít; tegnapra néha nehezebb emlékezni, mint húsz esztendővel ezelőttre. S mennyi mindenre emlékezik az ember a gyerekkortól az öregségig, az iskolás napok könnyed vidámságától a felnőtt harcain keresztül egészen addig, amíg az életből csak az emlék marad, a jövőből is csak a múlt. Emlékezik az ember, a család, a baráti társaság, emlékezik gyakran egy egész társadalmi osztály, egy nép — a nagy és feledhetetlen élményekre, amelyek minden egyes ember tudatában, az egész alkotó közösség tudatában évekig, évtizedekig, évszázadokig élnek tovább, eleven erőként, elektromos áramként hatnak a jövőt formáló munka küzdelmeiben. Jó és rossz emlékek ezek, győzelmek és vereségek, bukások és felemelkedések emlékei, intelmek és példaképek, mérföldkövek és útjelzők a történelem kavargó sodrásában. Van élmény, amely elszürkül, fényét veszti, megkopik — József Attila szavaival — az alálomló évek, évadok — rétegek, szintek és tagok — óriási nyomása alatt —, de vannak olyanok is, amelyeket nem szürkít el a felejtés, nem húz a sárba az évek súlya, fényesen és feledhetetlenül állják az idők ostromát. S egy egész nép tudatában!

Budapest tíz esztendeje szabad s mostanában, amerre jár az ember, gyakran hall beszélgetéseket, amelyek emlékeznek, szavakat, mondatokat, történeteket, amelyek felidéznek a tíz esztendővel ezelőtti múltat, az utolsó percek sötéttségét, az első pillanatok fényességét. Fény és árny villódzásaiban született meg az a perc, amelyre mindenki másként és másként emlékezik, s mégis mindenki egyformán, fények és árnyak, aknák, torkolatútek, bombák, jalkiáltások áradatában született meg az a pillanat, amelyet oly mindent elsodró hevességgel élt

át egy egész nép, hogy szinte nem is lehet emlékezni nevezni a róla való szót, szinte a tíz esztendővel ezelőtt történtek a mai élet elevevényének és áramának alkotó, ható tényezői; nem is emlék az egész, nem is múlt, hanem jelen, fényben és árnyban születő jelen: a mi mai életünk.

Nem nehéz ellenőrizni, hogy így igaz. Akármelyik pesti emberrel beszélgetni kezdsz azokról az időről, szava szinte azonnal megered, szeme felvillan s megindul — még a legszófukarabból is — az emlékezés áradata, a történetek sora, amelyet mindenki egyénenként élt át s mégis olyan mélységesen közösségi élmény mind, hogy talán nincs is hozzá fogható. A pincék mélye, a bujkálások, a szökések, a rettegés, az aknatúz, a sívító bombák, a fasiszták kegyetlenségei, az a gyakran ki nem mondott, szinte csak a szemek tüzeiben égő várakozás, amely azt a pillanatot leste, mikor lépi át az odvak küszöbét a felszabadító hadsereg első katonája — mindez olyan élmény, amelynek szenvedélyes lobogása ma és mindennap megtermékenyíti életünket, int és figyelmeztet arra, hogy mi volt, int és figyelmeztet arra, hogy mit kell tennünk azért, hogy soha többé ne lehessen. A legfényesebb emlékek közül való. Egyetlen színe, egyetlen mozzanata nem homályosodott el senkiben. Ellenkezőleg: ahogy távolodunk tőle, úgy lesz, csaknem napról napra elevenebb, igazabb, szebb és feledhetlenebb. S ez nemcsak erejét mutatja, igazságát is. Egy egész nép vágya teljesült azokban a pillanatokban.

Nem Budapesten éltem át ezeket a napokat. Akkoriban a Dunántúlon bujkáltam s később, amikor néhány hétre rá hazajöttem, szembetalálkoztam ezzel a mérhetetlen erejű és valószínűságtartalmú élménnyel, percről percre, emberről emberre. Ez a gejzirként feltörő eleven áradat adta végső fokon azt a gondolatot is, hogy írjak róla. Nem kellett sokat gyűjtenem az ada-

tokat: mindenki beszélt, mindenki szívesen és szélesen adta át élményeit, mindenki íróvá vált azokban a napokban, éppenszám rám-bizta azt, amit le kellett jegyezniem. A különös ezekben a történetekben — amelyek mindegyike szinte törvényszerűen így kezdődött: hallgass csak ezt meg, olyan dolog, hogy senkivel nem történt meg kívülem ebben az országban — mondom, a különös az volt ezekben a történetekben, hogy kivétel nélkül így kezdődtek s kivétel nélkül úgy bontakoztak ki, úgy fejeződtek be, ahogy egyik mesélő sem hitte, tudta vagy akarta: pontosabban szólva — egyformán!

Igen, mert bár mindenki azt hitte, hogy csakis vele egyedül esett meg, ami velesett, az események mélységes ereje — mint később kiderült — éppen abban volt, hogy mindenkivel ugyanaz történt azokban a napokban, nem túlzok, ha azt mondom: szóról szóra ugyanaz. A nemzet élte át a legnagyobb élményt, történelmének legmaradandóbb és legnagyobb fordulatát, ez a forrása és gyökere nemcsak az élmény mélységének, erejének, hanem sugárzásának is, fényének, amely napjainkat világítja be. Nem kellett válogatnom az elbeszélések sokaságában — össze kellett fűznöm azokat. A történelem diktált? Egy nép vezette a tollamat.

Mindaz, ami azóta történt hazánkban, ezekben a pillanatokban fogant. Akik a szabadság első pillanataiban előbújtak a pincék mélyéről, nemcsak ahogy érezték, de tudták is, eljött a kor, amelyben rendezni tudjuk végre közös dolgainkat. Bizony, volt gyász és elesettség, volt fájdalom és reménytelenség, volt hitetlenség és bénult akarat ezekben a napokban, de a remény, hogy megváltoztathatatlannal megváltozik az élet, hogy többé nem tér vissza a múlt, hogy a sötéttséget, a terrort, az emberi érzelmek és gondolatok fitymáló semmibevevését, a nyomort és kizsákmányolást örökre

(Folytatás a harmadik oldalon)

1955 FEB 1 3!

Tíz esztendő

A vezércikk folytatása

számúzzuk magunk közül, ez a remény még azokban is benneélt, akik nem tudtak hinni benne. Ennek a reménynek adott nevet és célt a kommunista párt, s mert valóban azt fejezte ki, amit a nép gondolt és akart: csakhamar milliók sorakoztak fel mögötte. Példát mutatott? Tette, amit tennie kellett: szervezett és magyarázott, felvilágosított és tájékoztatót, fáradhatatlanul az emberi észhez és szívhez szólván ment embertől emberig, s győzhetetlen ereje éppen abban volt, hogy soha, egyetlen pillanatra sem feledte el: akkor születnek nagy győzelmek, akkor születik lángoló lelkesedés, tántoríthatatlan harci szellem, ha a kommunisták Anteusként szülőanyjukhoz, a néphez fordulnak, ha nagy problémákat kell megoldani, segítségért, ha szükség van rá, ha baj van. Mert akkoriban baj volt elég: a főváros romokban volt, éhség fenyegetett, itt lapult közöttünk az ellenség, amely csak egy szóra várt, hogy újból felüsse fejét. De a párt, a mi pártunk, tudta, hogy mit kell tennie, tudta, hová kell

fordulnia. Tíz esztendő küzdelmei és győzelmei igazolták, hogy helyesen cselekedett: vezette és vitte a népet mind magasabb csúcsok felé. Mindenki élnek még a legszemélyesebb élmények arról a kommunista polgármesterről, aki ingujjra vetkőzve, tolt a talicskát a romos udvaron, hogy a város házán meginduljon az élet, mindenki beszélt arról a kommunista miniszterről, aki éjt nappallá téve dolgozott, vezetett, szervezett, hogy meginduljanak a vasutak, híd legyen a Dunán, szén a kályhákban, étel az asztalon; a néppel, a nép között, velük és értük: ez a »titka« — ha ugyan van ilyen titok — a párt hihetetlen sikereinek és népszerűségének, ez a forrása és gyökere későbbi nagy győzelmeinknek. Előrementünk, mert tudtuk, hogy miért dolgozunk. Alkottunk.

Jólesik ma is, tíz esztendő, történelminek még egyáltalán nem mondható távlatából ezekre az időkre visszagondolnunk, hiszen furcsa dolog az emberi emlékezés, örömet felejt a rosszat, a dolog nehezét s szívesebben emlékezik vissza a szépre, a

jóra, a lelkes, vidám lendületre, mosolyogva a mindennapos babfőzelékre, a romeltakarításra. Jólesik ma, tíz esztendő magasából, »lenézni a völgybe« az első hetek izgalmanak csodálatos iramára, munkájára; jólesik, mert erőnk és hatalmunk forrása akkor tört fel a felszínre, akkor értettük meg — nemcsak azt, hogy mire vagyunk képesek, de azt is, mire vagyunk hivatottak! Az ember gyakran fordul vissza, a múltba, hogy erőt merítsen a jövőért vívott harchoz. Mi tudjuk, hogy nagy harcok, hatalmas küzdelmek előtt állunk, de azt is tudjuk — hiszen magunk emlékezhetünk rá, így történt tíz esztendővel ezelőtt is —, hogy nincs olyan akadály, nincs olyan gát, nincs olyan fal, amit a párt vezetett nép segítségével le ne dönthetnénk, nincs a múltnak és jelennek olyan árnya, amit munkánk és életünk igazságának fényességével el nem űzhetnénk közülünk. Tíz esztendő küzdelmei edzetekké és tudatosakká formáltak bennünket: a párt vertezett fel fegyvereinkkel. Használni fogjuk azokat eljövendő harcainkban!